

ACC. N:R.

M. 13857: 1-24.

Landskap: SmålandUpptecknat av: Sölve Olsson,Härad: UppvidingeAdress: ÅlgutsbodaSocken: ÅlgutsbodaBerättat av: männensman Axel Andersson,Uppteckningsår: 1951Född år 1887 i ÅlgutsbodaLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-24.

Lu F 73.

ACC. N:R M. 13857: /.

När den nya tiden kom till bygden.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vår by, Rönneberg, skiftades
så tidigt som 1818. Stämman skift-
ades gamla Västra Hällarjö
så sent som 1860.

I Västra Hällarjö finns den
gamla bystämman kvar i full
verksamhet ända till omkring
1930, men på de sista åren har
den satt igång igen. De gamla
protokollen från bystämmorna
finns fortfarande bevarade, li-
ksom bndkollen. (ett foto graf
av bndkollen finnes, taget av
Karl Ågren, Emmaboda). Även
i andra byar här i socknen har
bystämmor, Tomeskults by

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

1. ex. har den fortfarande kvar,
fast där är den numera mest
en form för festlig samvaro. Den
fungerar där numera som en sorts
kallasrätt. När vi för odlade lin
och vi hade fått detta tout samlades
hela byn och bröt linet. Samtri-
digt samlades också byarlänningar
och efteråt var det stort kallas. Det-
ta hade jag själv varit med om som
ung. Alla andra kallas följde där-
mot kallasrotarna, och det är
delvis förhållandet än i dag, även
om denna sed, liksom mycket
annat, nu blivit upplämnad.

Andelsföreningarna ha börjat
fröst under de sista tiellia åren.
Tidigare fanns inget sådant.

ACC. N:R M. 13857:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jordbrukets förbättringarna kom
först så småningom och rätt sent.
Det var först mot slutet av fjera
seklert som jordbrukets växande för-
ändras så smått. Då växte man
samma ätt odlas, liksom skogs man-
ker och marker. Då blev det bättre,
ty man fick en del kulturväxter
från dem: korn osv. Där för fick
man plats att odla klöver och andra
vallväxter, som tidigare var mycket
sällsynta. Att en del jord låg i
träde förskott, alltid med råg.
Äkern fick ligga till på sommaren,
då den harvades och kördes.
På höstens såddes sedan råg på trä-
des äkern. Någon djurhushållning fick
inte, åtminstone inte på vår gård,

ty min far ansåg, att det inte behövdes, och det som var förhållandet på de flesta gårdarna i trakten. Bärenmat likades thogs. mossarna ut för sidan en 60-70 år sedan, i samband med odlingen av dem. Här var det ju nödvändigt om något skulle kunna växa. Dessa mossor upphörde dock att odlas efter sekelskiftet, ty efter några år tjöfnade mossjorden, som vid byarna i denna del av socknen är mycket tunn, och det hela blev bara sten. Sedan växte thogen snart in över dem. Numera förekommer ju täckbäddning, men fortfarande i mycket liten utsträckning.

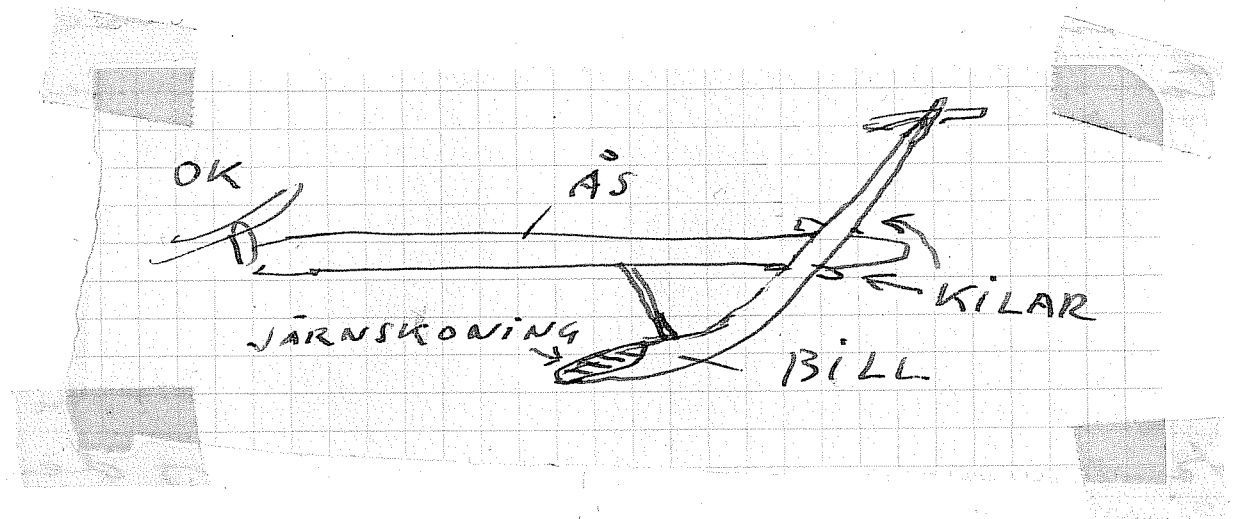
Så förminns vi här i vår fält nya
jordbruksredskap, men under
hela min uppväxttid var de mest
av trä och av äldre vanliga typer:
träårder, trähvar och trävält var
de viktigaste. Sådana kunde man
ända fram till omkring 1915 eller
så länge som man kunde seas, på
enstaka ställen långt in på 20-ta-
let. Ändret bestod av ett böjligt trä
som även fungerade som konstög.

Ändret hade ingen sula, utan det
gick i ett från den plöjande spet-
sen upp till konstöget. En lit upp
var även intagbart med kilar,
så att man kunde ändra på in-
ställningen, allteftersom man
ville att ändret skulle ta djupet

eller gänt. Fin åren gick en li-
ten tvärsli ner till bidden för att
ge det hela mera stadga. Sängst
upps på stycket hade man i regel
en liten tvärsli för att ge bättre
tag för plöjaren. Åren var alltid
raka och längst fram var oken
fjärta. (Se fig.). Jag har själv ett
fotograf, som är taget på en gammal
grund omkring 1920. Där man ser hur
man plöjde med oxar för ett få-
dant åker. På 20-talet slog den
nya jännplojen med vändskiva helt
igenom bara på några år. Huvuden
var gjord av en mängd träbitar, var
och en med en träpinne, som var
kopplad med vändskiva, så att
det hela ledade. Sådana huvuden

M. 13857:6a

Landskap: Småland Berättare: Axel Andersson
Härad: Upplands Berättarens yrke: Vänerman
Socken: Ålgutsbo Berättarens adress: Rönneby
Uppteckningsår: 1951 Född år 1897 i Ålgutsbo
Upptecknare: Sölve Alm, Ålgutsbo

ACC. N:R M. 13857:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

är ännu i bruk här och var i byg-
den, men nu är fristis härför-
narna alltså av järn. Silarså är
trivillan i bruk, omväxlande
med modern välfar.

Ännu förvann samtidsigt med
trädskott, fast de på sina ställen
var i bruk än på 20-talet. I Grim-
marsgårde inte länge härför hade
de i en gård kom och ända till
1929.

Här i byn hade vi kom lite kör-
äng ännu för fem år sedan, men
den kom sig inte med de mo-
dernare metoder vi den här, så
nu är den helt borta. Någon större
areal köräng har vi förresten aldrig
haft. Här är alldeles för mycket

ACC. NR M. 13857:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

boarskog. Men den som var enman
sköttes noggrant med slätter och löv-
täkt.

Någon skjutning har inte före-
kommit så länge jag vet om. Här
har ju inte varit någon större
allfärväg i närheten.

En hel del jordbrukare var
byggvadsruiskare vid tiden av sitt
arbete med gårdar. Det var van-
ligt ända fram till 1930, fast det
väl mest var tidigare som hade
små ställen. Men på andra håll
i socknen finns här ju flera, som
på det sättet främjar jordbruk och
byggvadsruiskeri. Litet husbehoovs-
ruiskande hemman kan de flesta
bröda med.

I Högberg ett par kilometer
härifrån var det en bonde, som
hade ett litet bleckslageri från
1860-talet till 1915. Han hette
Isak Erlundson. 1915 sålde han
emellertid sin gård och flyttade
bleckslageriet till Emma boden,
där det nu har blivit en mindre
industri, som sköts av hans son.

I Värten Hällarjö var det lika-
ledes en bonde, som hade huse-
tädgård, men han fick sluta
med det på slutet av 20-talet.

Det var mycket folk här som
utvandrade till Amerika, först
de kom mest från torpen och back-
stugorna. Först en del yngre söner
och döttrar till bönder emigrerade

ACC. N:R M. 13857:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

förstas orsak. Bondsonerna kom ofta hem igen, när de varit över migra år, men de som kom från fattigare hem brukade stanna där ute. Emigrationens påverk för fullt fram till första världskriget men sedan trötade den av på omvandlingen, när folk började få det bättre här hemma. En del var rädda för exercisen och utvandrade därför.

När jag var ung fick tjänstefolket annan en stor del av sin lön in natura, men in på detta sekel blev penninglön snart vanligast. Rätt länge var det dock sed, att jobba vid "frivard" vid Mikaeli, då tjänstefolket flyttade

ACC. N:R M. 13857: //

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

fish ta av gårdens förnödenheter
och själva baka sig en "flyttepann-
kaka". Den första affären här fish
vi sedan vid mitten av 1800-talet.
Det är affären vid Högaberg, men
den bakkas aldrig annåt än "Fläcken".
Den ser för övrigt än i dag ut som
den gjorde för en 50-60 år sedan.

I Abensåla inrättades en liten
affär samtidigt som skolan där
byggdes, jag tror det var omkring 1870.
Den lades dock snart ner, ty den
kunde inte konkurrera med "Fläc-
ken", där alla i närheten handla-
de. Handlaren för hette Drak
Eklundson och var mycket popu-
lär. Det är hans dotter som för-
farande har affären.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Så var det en som hette Telander, som satte upp en affär på Bräcka hall, ett stycke en kilometer öster om kyrkan. Den fanns kvar ända till omkr. 1920, då det i stället blev affär vid kyrkan och vid bräcken. Den förmådde sig väl inte längre då.

I Bistadite fanns det ju sedan ganska mycket gästgiveri och de inrättade också affär under senare delen av 1800-talet. Gästgivarvärdens upphörde innan skolskiftet. De hade också skjutsstation. Huset finns ännu kvar.

I Eriksmåla fanns också en gästgivarvärd, men den försvann ännu tidigare. Sedan fick man skicka efter brännvin från Åsja.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kyrk. I Helsingborg var det också
skjutstation, men ingen gästgi-
vergård.

Den sista som hade Bisdalite
gästgivergård hette Robert Koch-
son.

Det var nog i alla fall gästfri-
handlarna som fröde en del på va-
ror mer än de bofasta handlarna,
som ofta bara fröde de vanligaste
nödvändigheterna. Gästfri-
handlarna var det inte gått om. De
ha ju varit ända in i vår tid. Ännu
före sista kriget var det en gammal
från Västergötland som gick omkring
och sålde tyg, kläder och stumper.
Hon kallades alltid bara "Hilda som
går omkring och säljer." Hon gick

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

alltid till fots och släpade med
sig två stora väskor.

En hel del nyheter kom dock
genom offrens. Den viktigaste
var nog, att man började bygga
allt tyg hos handlaren, så att det
ej längre blev värt så mycket och
syddet. Linnslungen minskade
och försvann ett tag nästan
helt.

Byggnadskidnet främjades först
under 1900-talet, men man har
inte byggt några hus i den gamla
stilen sedan 1970-talet. De hus
man hade var dels "sexkanta-
hus", dels "åtta kanta hus". Sexkan-
ta byggena är nog de äldsta. De är
mindre än åtta kanta byggena.

ACC. N:R M. 13857:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

De ha i regel ett stort böningsrum
samt kök och fristuga på nedre
våningen. Både hus med en och
med två våningar förekommer, de
samma är vanligast. Böningsrum-
met tar upp hela ena ändan av
huset och skiljes från köket och fri-
stugan genom en mellanvägg av
timmer, som är kunnat i läng-
väggen, så att ändarna av tim-
ret sticker utanför väggen. Dessa är
den eller "skallar", som de ballader
klädtes med till bröder och rit-
eller rödmålades. Huset i öfrigt
var rödfärgat. Mellanväggen gick
alltså upp till två och yttre
väggen till fyra kunnat, därav
namnet.

ACC. N:R M. 13857:16.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

En åttakants bygge har två mellon-
väggar, så att två knutar uppgått
på varje långvägg.

För hade man ofta vedtak, särskilt
på uthusen. På ladugården hade
man dock halan, som hölls fast
av vedblåsar, som lades ovan på,
ofta rätt oregelbundet. Men såda-
na tok håll inte många år. Man
började i stället att lägga spinnstak
(stivor). Takstörarna tillverkade
man själv med en enkel maskin.
Samtidigt började tegeltaken, först
på huvudbyggnaden, under senare
år även på en del uthus, även om
spinnstaken dominerade.

Redan i slutet av 1800-talet
började man hos de rika bön-

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

denna bygga glasrunder och sm-
king 1900 blev de allmänna över-
allt här i trakten. De vor vid den-
na tid otroligt populära och
än i dag har de flesta brudgossar
sådana. Man tyckte, att i dem kunde
de man liksom sitta ute utan att
beträffas av bläst, kylta eller regn.

De flesta brudgossar hade brud-
färding, men tidigare förekom det
ofta, att endast brudbruden var inför-
rade, medan det vigslåda timmet på
brudbrudens var öfverlämnadt och iaf-
färdigt.

En del ryggstänger fanns ännu
här i min barndom, men är nu
helt försvunna. Den enda jag vet
som är kvar är den som var på

ACC. N:R M. 13857/18.

vid hembyggsnuseet. Men ännu var
liques var brödsögorn, som det
fanns mycket gott om. De låg var-
ligen på ofri grund på byarnas ut-
mark. Oftast var det väl äldre och
äldre ensamma personer som bodde
i dem, men även fattigare famil-
jer kunde bo i sådana, och så om
de hade en stor bransch. Det var
det ofta kringt om utrymmet.

Vid glödniken började arbetarna
vid skolorn bygga sig egna hem.
Senom den nya enskilda lagen
1919 kunde man köpa jord-
områden. På så vis uppkom det
väl ett 150-tal nya egna hem.
Jag känner ju till det i det väl efter
som jag sedan så var kommunalt.

18.
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 13857:19.

Tidigare hade man vid bruket stora inbäddade boscener. En del av dem finnes ännu kvar, fast om de bortader endast för vagnkarlar. Till Johans förs glasbruk köptes boscenarier från det nedlagda glasbruket Lönsta i Västman Stämpeln i Mora delen av socknen. Det var omkring 1905. Tidigare hade man sett sig med en del primitiva bortader.

Möbler hade man tidigare inte så många, utom det var i allmänhet mycket enkelt möbelfat, till och med hos de rikaste storbönderna. Från till 1910-15 hade man vanligen ett par byråer, en schiffonier, dräpningar, en ut-

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 13857:20.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

dragsbotten, ett rundbord, primstolar och ett eller flera småbord.

Efter den tiden blev det vanligt att skaffa sig byffier, spejelbyxor, stora salubord osv. Gården och tapeter fanns då när jag var barn och kunde nog brukas länge då.

Riktiga köksspisar har det inte funnits så länge, de kom i bruk omkring 1900. Man kunde grytor med fötter eller ohror en tre fotaring, som man ställde dem på, när man kokade.

För köket nästan ingenting till mat, utom allt vad man behövde fick man hemma på gården. När man slaktade saltades och torrades matvaror. Allt bröd

ACC. N:R M. 13857:21.

behådes också hemma. Potatis
och röror förutställdes man ju
också hemma.

Vid kalasen hade man för
inte så många rätter som nu.
Det var mest giöt och ett par
bitar. Däremot inget smör-
gåsbröd. Efteråt hade man
ortkaka, stört och speltkaka.
Speltkaka var ju annars inte
så vanligt här i dessa trak-
terna, men det fanns ett par
här i staden som behåde på-
don. Kalasen började och slut-
ade alltid med en eller flera
kaffehakar och till maten var
det römvin och öl.

Om på detta schult och så.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 13857:22.

skilt efter fräns världshiget br-
jude kalasen bli som de är nu,
d.v.s. med ett väldigt smögistbud
frö.

Vägnerna har frändrat sig och
hört sedan jag var barn. De var de
ofta mycket dåliga och hade grin-
de med jämna mellanrum
även de stora kända vägnerna. Nu
är det ju helt frändrat även vad
byggnaderna angår. De ha snart
blivit lika bra som de allmänna
genom att man har vägfrämjingen
och får bidrag med 60% av vägnar-
skattet. Främjingen skedde un-
gefär vid fräns världshiget genom
att vilarna då kom att bli van-
ligare.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 13857:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Nuerna från 20-talet har som
börden ofta sluffat sig bilat i stäl-
let för hartsbjutar. På de sistn
15 åren har man också fått arbets-
vagnar med gummitjul.

Tidningen började vi att ha
hemma omkring 1893-94, som
jag kan minnas. Men min far
var särskilt intresserad av läs-
ning. Vi hade en tidning, som
hette "Lille jordbrukaren", som
jag kan minnas. Annars var
det Nya Väijäbladet som jag
 tror vi hade från 1894, i varje fall
så länge jag kan minnas. Även
vi hade flera bilagor och egna tid-
ningar. Det var "Barnens vän"
från 1898 och "Barnens egen tid-

ACC. N:R M. 13857:24

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ning" från 1897. Den var vi mycket
fritjusta i.

Några fritidshus har här
aldrig funnits i socknen, men
folk är mycket kyrksamma
och var det ändå mer i min
vårdens. Kyrkan var då också
den allmänna samlingsplat-
sen, där man träffades.

Husfritiden har nu fränsat
mycket. För var det fritid med
alla i roten. Man höll till i so-
rens olika gårdar i tur och ord-
ning och efteråt var det kalas.